שחטה לבהמה ושחט באותו יום **את בת בתה, ואחר כך שחט** באותו יום **את בתה** של הראשונה — הרי זה **סופג את הארבעים,** משום איסור שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד (ויקרא כב, כח). **סומכוס אומר משום ר' מאיר: סופג שמונים,** שחייב על שחיטת הבת גם משום אמה שנשחטה באותו יום, וגם משום בתה שנשחטה באותו יום. הרי שגם לדעת סומכוס, כאשר במעשה אחד עובר על שני איסורים הבאים מכתוב אחד — חייב משום שניהם. **אמר רבא: דלמא** [שמא] **לא היא,** אין ההשוואה נכונה, ויש מקום לחלק בין השיטות: **עד כאן לא קאמר** [שמענו שאומר] **ר' יוחנן בן נורי הכא** [כאן] שחייב על חמותו גם משום אם חמותו וגם משום אם חמיו, **אלא** משום שיש באשה זו שלושה **שמות מוחלקין, דמיקריא** [שהיא נקראת] **חמותו, ומיקריא** [ונקראת] **אם חמותו, ומיקריא** [ונקראת] **אם חמיו,** ויש בתורה איסור ביחס לכל אחת מהן. **אבל גבי** האיסור של **אותו ואת בנו, דכולהו** [שכולן] **"אותו ואת בנו" מיקריין** [נקראות] בתורה, גם האם ואחר כך הבת, וגם הבת ואחר כך האם, **שאין כאן שמות מוחלקין — לא** מחייב ר' יוחנן בן נורי משום שני איסורים. וכן **אמר רב נחמן בר יצחק** מן הצד האחר: **דלמא** [שמא] **עד כאן לא קאמר** [שמענו שאומר] **סומכוס** שיש לחלק במעשה אחד **אלא גבי אותו ואת בנו,** שהרי יש פה שני **גופין מוחלקין,** ששחט מתחילה אותה ואת בת בתה, ולכן כשהוא שוחט לאחר מכן את בתה יש לומר שמתחייב משום שני האיסורים. **אבל הכא** [כאן], במקרה של חמותו, **שאין גופין מוחלקין,** שהרי יש כאן רק ביאה על אשה אחת, **אימא** [אמור] **שכר' אבהו אמר ר' יוחנן סבירא ליה** [סבור הוא], **שאמר ר' אבהו אמר ר' יוחנן:** ממה שנאמר בסוף הפסוק המלמד על איסור חמותו ואם חמותו ואם חמיו: **"שארה הנה זמה היא"** (שם יח, ז), אתה למד כי **הכתוב עשאן לכולן זמה אחת,** עבירה אחת, אף על פי שיש כאן שמות שונים.

א משנה אמר רבי עקיבא: **שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטליס** (שוק) של **עימאום,** בשעה **שהלכו ליקח** (לקנות) **בהמה למשתה** חתונתו של **בנו של רבן גמליאל, הבא** בשוגג **על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו** בהעלם אחד, **מהו,** מה הדין? **האם חייב** חטאת אחת **על כולן, או חייב על כל אחת ואחת? אמרו לו:** דבר זה בפירוש **לא שמענו** מרבותינו, **אבל שמענו שהבא** בשוגג **על חמש נשיו** כשהיו **נדות בהעלם אחת,** כגון שלא נודע לו בין הביאות שיש איסור בדבר, **שהוא חייב** חטאת **על כל אחת ואחת, ורואה אני שהדברים** קל **וחומר** לענין אחותו ואחות אביו ואחות אמו, שהרי הם שלושה איסורים שונים.

ב גמרא ומתקשים בשאלתו של ר' עקיבא: **היכי דמי** [כיצד בדיוק מדובר]? **אילימא כדקתני** [אם תאמר בדיוק כפי שהוא שונה], **שבא על אחותו ועל אחות** אביו ועל אחות אמו, **מאי תיבעי ליה** [מדוע נשאלה לו] שאלה זו? **הרי** יש כאן **שמות** (לאוים) **מוחלקין** של איסור: איסור אחותו, ואיסור אחות אביו, ואיסור אחות אמו, וכן **הרי גופין מוחלקין,** שבא על שלוש נשים נפרדות, ובמקרה זה פשוט הדבר שחייב על כל אחת ואחת! **אלא הכי קתני** [כך הוא שונה], כך שאל ר' עקיבא: **הבא על** אחותו שהיא גם **אחות אביו, שהיא** גם **אחות אמו,** האם **חייב** חטאת **אחת על כולן,** על כל האיסורים שיש בה, **או חייב על כל אחת ואחת, מהו הדין? מי אמרינן** [האם אנו אומרים]: **הרי** יש כאן **שמות מוחלקין, או דלמא** [שמא] **הרי אין גופין מוחלקין?** על כך **אמרו לו רבן גמליאל** ור' יהושע: דבר זה **לא שמענו, אבל שמענו: הבא על חמש נשיו נדות בבת אחת** (בהעלם אחד), **שהוא שם אחד, שחייב על כל אחת ואחת משום נדה, וראינו שהדברים** קל **וחומר: ומה הבא על חמש נשיו נדות בבת אחת,** למרות **שהיא שם אחת,** שעבר על כולן משום אותו איסור — **חייב על כל אחת ואחת,** הבא על **אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו, שהן שלשה שמות** שונים של איסור — **אינו דין שיהא חייב על כל אחת ואחת?** ומקשים, **איכא למיפרך** [יש לפרוך] קל וחומר זה: **מה לחמש נדות** שחייב על כל אחת — **שכן גופין מוחלקין** הן, שאף על פי שאיסור אחד הוא, מכל מקום בא על חמש נשים. ואילו הבא על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו — בא על אשה אחת! **אלא** זהו טעמו של דבר, **אמר קרא** [המקרא]: "ואיש אשר יקח את אחותו... ונכרתו לעיני בני עמם **ערות אחותו גלה"** (שם כ, יז), ותוספת זו באה **לחייב** כריתות (וחטאות) נפרדות אם בא **על אחותו שהיא אחות אביו שהיא אחות אמו.**

מסורת הש"ס

א. משנה חולין פב,ב. ירושלמי יבמות פי"א ה"א. שם סנהדרין פ"ט ה"א. תו"כ ויקרא כב, כח. ילק"ש תורה תרמג.

ב. ירושלמי יבמות פי"א ה"א. שם סנהדרין פ"ט ה"א.

ג. מכות יד,א. תו"כ ויקרא ד, כב. ילק"ש תורה תסד. (מעשים דומים) משנה נגעים פ"ז מ"ד. חולין צא,ב.

ד. ראה מכות יד,א. כריתות ב,ב (כל הענין).

גרסות

משום שמות מוחלקין בכתי"מ ועוד ובש"מ: **משום דשמות מוחלקין.**

זמה היא במקרא: **זמה הוא.**

באיטליס של עימאום במשניות: **באיטלס של אמאום** ובכתי"מ: **באיטלז של עימעום** ויש בכת"י: **באטלס של אמאוס.**

בנו של רבן גמליאל יש בכת"י ודפו"י: **בנו.**

ועל אחות אמו מהו במשניות: **ועל אחות אמו בהעלם אחד מהו** ויש בכת"י: **ועל אחות אמו בעלם אחד מהוא.**

או חייב על כל אחת ואחת במשניות: **או אחת על כל אחת ואחת.**

אמרו לו במשניות ובש"מ: **ואמרו לי.**

חמש נשיו ויש בש"מ בשם ספרים אחרים: **חמש נשים.**

ורואה אני במשניות: **ורואין אנו** וכן הגיהו בדפוסים החדשים.

היכי דמי ברוב כתה"י: **א"ר עקיבא וכו' היכי דמי.**

הבא על אחות אביו שהיא אחות אמו יש בכתי"מ ועוד: **הבא על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו.**

מהו בכתי"מ ועוד מצויה מלה זו לעיל אחרי המלה **אמו.**

שהוא שם אחד מילים אלו חסרות בכתה"י וכן מחקן בש"מ.

וראינו שהדברים יש בכת"י: **ורואה אני שהדברים** ויש: **ורואין אנו שהדברים.**

שהיא שם אחת ברוב כתה"י: **שהן שם אחד.**

אחותו שהיא אחות אביו יש בכת"י: **הבא על אחותו שהיא אחות אביו.**

מה לחמש נדות בכתה"י: **מה לחמש נשיו נדות.**

שכן גופין מוחלקין יש בכת"י: **שהן גופין מוחלקין.**

לשון

איטליז

מקור המלה הוא ביוונית, ורוב החוקרים סבורים שמקורה במלה κατάλυσις (קאטאלוסיס) שמשמעה — בין השאר, כיכר השוק, מקום ציבורי וכיוצא בזה. ויש שמסביר את מקורה במלה ἀτελής (אֶטֶליס) שעניינה — מקום פטור ממכס, ובהשאלה יריד, מקום שבו באים למסחר (שפעמים רבות היה פטור ממכס).

החיים

עימאום (אמאוס)

עיר ביהודה, כ—30 ק"מ מערבה לירושלים. שמה אמאוס נגזר משמה העברי המקורי, חמת. העיר, באזור לטרון של היום, נחשבה כמקום הגבול בין הרי יהודה והשפלה. עיר זו, נזכרת כבר בספרי החשמונאים, וברבות הימים התפתחה לעיר קייט, שהיו בה מעיינות מים חמים ומרחצאות. מן הנזכר כאן נראה שהיתה גם מרכז מסחרי חשוב.

עיונים

סומכוס אומר... סופג שמונים ודברי ר' יוחנן בן נורי וסומכוס שיטה אחת הם לכאורה, ששניהם מתייחסים למקרה בו יש לאו אחד שיש בו שמות שונים של איסור, ולדעת שניהם יכול במעשה אחד להתחייב משום שני השמות, לר' יוחנן בן נורי — בביאה אחת משום חמותו ואם חמותו ואם חמיו, ולדעת סומכוס — בשחיטה אחת משום אותו ואת בנו (האם ואחר כך הבת), ומשום בנו ואותו (בת הבת ואחר כך הבת). וראיה לדבר שמשום כך מחייב כאן סומכוס, שהרי הוא עצמו מודה באותה משנה, שאם שחט שני בניה של פרה, ואחר שחט אותה — סופג ארבעים, מפני ששם אחד (ירושלמי יבמות פי"א ה"א, עפ"י פני משה. וראה רש"י).

אלא משום שמות מוחלקין ומקורם של שלושה איסורים אלו במה שנאמר: "ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה הוא" (ויקרא יח, יז), ובמסכת סנהדרין (עה,א—ב) למדה הגמרא את האיסור בחמותו ואם חמותו ואם חמיו מגזירה שווה. ועל צד הפשט, אם נושא בתה ובת בתה ובת בנה של אשה, הריהי ממילא חמותו ואם חמותו ואם חמיו (וכן נראה מדברי הרמב"ם כי הוא מתייחס לאיסורים אלו כמפורשים בתורה. ראה לח"מ הל' איסורי ביאה פ"א ה"ה).

אבל הכא דאין גופין מוחלקין אימא כר' אבהו וכו' לכאורה, אין הבדל בין שני המקרים, שהרי כשם שבשחיטה נוצרו האיסורים על ידי שחיטה של גופים שונים — גם בחמותו נוצרו שלושת האיסורים על ידי נישואין בגופים מחולקים! ואכן יש שהסביר כי לשם כך הוצרכו גם לדברי ר' אבהו, "שארה הנה זמה היא", כדי לומר שגזירת הכתוב היא בחמותו ואם חמותו ואם חמיו, ודווקא משום כך אין מתייחסים לכך כאל גופים מחולקים (ערוך לנר). אבל באיסור ערוה אחר, וכגון שהיה נשוי שתי נשים ואחר כך בא על אחות משותפת של שתיהן (כגון אחות של זו מהאב ושל זו מהאם) — חייב שתי חטאות.

שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטליס של עימאום והוא להודיע שבחם של חכמים, שאף על פי שהיו טרודים בצרכי חתונתו של בנו של רבן גמליאל (שבא מיבנה לאמאוס) אף על פי כן היו עוסקים בדברי תורה, וכן למדנו משום ענוותנותם, שהרי לא נמנע ר' עקיבא מלשואלם בדברים שאינם מצויים, ביודעו שלא יקפידו עליו, ועוד, שלא נמנעו לומר במפורש בשוק "לא שמענו" (ראה תוס' ישנים ותפארת ישראל).

אלא אמר קרא ערות אחותו גלה לחייב על אחותו שהיא אחות אביו וכו' תמוה הדבר: וכי חולקת הגמרא על סברת רבן גמליאל ור' יהושע, עד שהוצרכה לכתוב? ויש שהציע כי מחמת הפירכה "מה לחמש נדות שכן גופין מוחלקין" חוזרת בה הגמרא ומעמידה את המשנה כפשוטה, בבא על אחותו ועל אחות אביו על אחות אמו, והוא אכן נלמד מן הקל וחומר שבמשנה. ורק דין אחותו שהיא אחות אביו וכו', שאין בו קל חומר, הוצרך לכתוב זה (ערוך לנר מכות יד,א). ועוד שאל הרא"ש: ומדוע הוצרכנו לכתוב מיוחד לכך? והרי מוסכם במשניות הקודמות שיכול אדם להתחייב על אשה אחת משום כמה שמות באיסור מוסיף ואיסור כולל, וכל שכן באיסור בת אחת! והסביר כי כאן שונה הדבר, שהרי שלושת השמות הם לכאורה שם אחד, של אחווה.

אורח ההלכה

שחטה ואת בת בתה השוחט את הפרה ואת בן בתה ואחר כך שחט את הבת — לוקה אחת. כחכמים. (רמב"ם ספר קדושה הלכות שחיטה פי"ב הי"ב).

הבא על חמש נשיו נדות הבא על עריות הרבה בהעלם אחת, אף על פי שכולן אסורות משם אחד, הואיל והן גופים מוחלקים — חייב על כל אחת ואחת, כיצד? הרי שבעל חמש נשיו נדות — חייב על כל גוף וגוף. כפי שהשיבו רבן גמליאל ורבי יהושע לרבי עקיבא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ה ה"ג).

הבא על אחות אביו שהיא אחות אמו הבא על אחותו שהיא אחות אביו והיא אחות אמו — חייב שלוש חטאות, שנאמר: "ערות אחותו גילה" — חייב על אחותו בפני עצמה, ואף על פי שהיא אחות אמו ואחות אביו. וכיצד ייתכן דבר זה? כגון שבא על אמו והוליד ממנה שתי בנות, ובעל אחת מבנותיו והוליד ממנה בן. כשיבא הממזר הזה על הבת השנית, שהיא אחות אמו הממזרת, שהיא אחותו מאביו, שהיא אחות אביו מאמו — חייב שלוש חטאות. כתשובת רבן גמליאל ורבי יהושע, לפי מסקנת הגמרא. (רמב"ם שם פ"ד ה"ה).

[א] **שְׁחָטָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ וְאַחַר כָּךְ שָׁחַט אֶת בִּתָּהּ — סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: סוֹפֵג שְׁמוֹנִים. אֲמַר רָבָא: דִּלְמָא לָא הִיא, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי הָכָא — אֶלָּא מִשּׁוּם שֵׁמוֹת מוּחְלָקִין, דְּמִיקַּרְיָא חֲמוֹתוֹ וּמִיקַּרְיָא אֵם חֲמוֹתוֹ וּמִיקַּרְיָא אֵם חָמִיו, אֲבָל גַּבֵּי אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, דְּכוּלְּהוּ "אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ" מִיקַּרְיָין, דְּאֵין שֵׁמוֹת מוּחְלָקִין — לָא! אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: דִּלְמָא עַד כָּאן לָא קָאָמַר סוּמְכוֹס — אֶלָּא גַּבֵּי אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ, דְּגוּפִין מוּחְלָקִין, אֲבָל הָכָא דְּאֵין גּוּפִין מוּחְלָקִין — אֵימָא כְּרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: [ב] "שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִיא" — הַכָּתוּב עֲשָׂאָן לְכוּלָּן זִמָּה אַחַת.**

א משנה [ג] **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: שָׁאַלְתִּי אֶת רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְאֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאִיטְלִיס שֶׁל עֵימָאוֹם, שֶׁהָלְכוּ לִיקַּח בְּהֵמָה לְמִשְׁתֶּה בְּנוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל: הַבָּא עַל אֲחוֹתוֹ וְעַל אֲחוֹת אָבִיו וְעַל אֲחוֹת אִמּוֹ, מַהוּ? חַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, אוֹ חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ, אֲבָל שָׁמַעְנוּ: הַבָּא עַל חָמֵשׁ נָשָׁיו נִדּוֹת בְּהֶעְלֵם אַחַת, שֶׁהוּא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר.**

ב גמרא [ד] **הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא כִּדְקָתָנֵי, מַאי תִּיבְּעֵי לֵיהּ? הֲרֵי שֵׁמוֹת מוּחְלָקִין, הֲרֵי גּוּפִין מוּחְלָקִין! אֶלָּא הָכִי קָתָנֵי: הַבָּא עַל אֲחוֹת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ, חַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן אוֹ חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: הֲרֵי שֵׁמוֹת מוּחְלָקִין, אוֹ דִּלְמָא הֲרֵי אֵין גּוּפִין מוּחְלָקִין? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ, אֲבָל שָׁמַעְנוּ: הַבָּא עַל חָמֵשׁ נָשָׁיו נִדּוֹת בְּבַת אַחַת שֶׁהוּא שֵׁם אֶחָד, שֶׁחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם נִדָּה, וְרָאִינוּ שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמַה הַבָּא עַל חָמֵשׁ נָשָׁיו נִדּוֹת בְּבַת אַחַת, שֶׁהִיא שֵׁם אַחַת — חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ, שֶׁהֵן שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת — אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת? —אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּחָמֵשׁ נִדּוֹת שֶׁכֵּן גּוּפִין מוּחְלָקִין! אֶלָּא אָמַר קְרָא: "עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה" — לְחַיֵּיב עַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו שֶׁהִיא אֲחוֹת אִמּוֹ.**

שחטה ואת בת בתה — לא עבד איסורא. ואחר כך שחט את בתה — של ראשונה, עבשיו נמצא שמחט שני איסורים, ראשון — אותו ואת בנו, שניים — בנו ואותו דבנו שניה ואותו שלישית. והילכך סופג שמונים לסומכוס, אף על גב דשם אחד הן. דגופין מוחלקין — שממתת ראשונה ושניה נתו לו שני איסורים על השלישית. אבל הכא אין גופין מוחלקין. דלמא כדרבי אבהו — אבל הכא, אף על גב דעל ידי בתה ובת בתה ובת בנה נאסרה הזקנה עליו שלשה איסורים, ואין גופין מוחלקין בה. זמה אחת — דאינו חייב על אשה ובתה ובת בתה ובת בנה בביאה אחת כמתניתין אלא אחת, והיינו חמותו ואם חמותו ואם חמיו.

משנה באיטליז = שוק. עמאום — שם העיר. הבא על אחותו כו' — מפרש בגמרא.

גמרא הרי שמות מוחלקין — שהרי אחות מוחלקין בהו. שהיא אחות אביו — כדמפרש לקמיה ברשיעא בר רשיעא. שמות — לאוין. שם אחד — לגרה לא תקיב. ערות אחותו גלה — מפרש בפרק קמא (כריתות ב,ב) דאייתר ליה לרשא דרשא.

תוספות

הרי שמות מוחלקים — ואף על גב דלעיל [ב,ב] גבי עריות צריך קרא "אשה" לחייב על כל אשה ואשה, אף על גב דגופין מוחלקין, מכל מקום הוה פשיטא ליה לרבי עקיבא דגופין מוחלקין חייב על כל אחת ואחת.

ערות אחותו גלה — הקשה רבינו ברוך: אמאי לא מייתי כרת דכתיב באחותו דמצרכי רבנן להכי, ומייתי לדרבי יצחק? ויש לומר: דמייתי הא דפשוט יותר. וכהאי גוונא אשכחנא בסנהדרין (לד,ב) ובמגילה (כ,א).

תוספות ישנים

עד כאן לא קאמר סומכוס אלא באותו ואת בנו דגופין מוחלקין — ולענין אחות אשה נמי, אם היה נשוי שתי נשים ובא על השלישית שהיא אחות שתיהן, זו מצד אם וזו מצד אב — סומכוס מחייב [על] שתיהן.

איכא למיפרך מה לחמש נשיו כו' — רבן גמליאל ורבי יהושע דעבדי הקל וחומר סבירא להו דלא תליא מילתא אלא בשמות.

לחייב על אחותו כו' — אין להקשות: מנא לן לאוקמא בכהאי גוונא דשלשתן שם אחוה אחת? אימא דמיירי במחולקין לגמרי כגון בת בתו וכלתו. דהא קרא באחוה מיירי. אך קשה: איסור כולל ומוסיף מנא ליה? דהכא איסור בת אחת היא!

שהלכו ליקח בהמה למשתה כו' — להודיע שבחן, שאף על פי שהיו טרודין היו עוסקין בדברי תורה.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

בא עליה — על אחת מכל העריות, וחזר ובא עליה בהעלם אחת. בבא על חמש נשים נדות — בהעלם אחת. הואיל והוא גרם להן — להביא כל אחת מטמאת, דהיינו ממש מטמאות, הלכך הוא נמי מייתי ממש מטמאות. אבל ממש ביאות בערוה אחת בהעלם אחד — היא נמי לא מתיא אלא חד, וכן הוא. הוא בהעלם אחת — אין ממש ביאות בחמש עריות, אין ממש ביאות על כל אחת. והן חמש העלמות — שנודע לכל אחת אין כל ביאה וביאה מביאותיו — הוא אינו חייב אלא אחת על כל אחת, והיא על כל אחת ואחת חייבת ממש, דהיינו על כל ביאה וביאה. אלמא, אף על גב דהוא גרם לכל אחת להביא ממש מטמאות — לא בעי הוא למייתי על כל חדא אלא אחת. ואית ספרים דכתיב בהו: "הוא בהעלם אחת והיא בחמש העלמות". ובערוה אחת מיירי, לשון נקייה הוא וש"ר כמ"ו. קצר — כגרוגרת בשבת, וזה השיעור חזר וקצר בהעלם אחד, מה לי אמר רבי אליעזר? שתי ביאות אי אפשר לערב — הילכך תשיבי. [אבל] קצירת שתי גרוגרות — אפשר לערב ולקצור בבת אחת. רבי אליעזר מחייב על ולדי מלאכות — במקום אבות מלאכות, שאם עשה אב ואב ותולדה בהעלם אחת — חייב שתים. הא אב ואב, כגון קצר וקצר, זהו זהו אב מלאכה — פטור מן אחת. הכא במאי עסקינן — הא דקתני רבי אליעזר כו' דדייקינן מינה: הא אב ואב פטור. בדלית — *טרייל"א של גפן היא. המודלית על גבי תאנה — ותאנים בתאנה, ואין עוגבים בגפן. והיה צריך לבצור הגפן להסקה, וקצץ בבת אחת פרי התאנה וזמורת הגפן. דחייב שתים, חדא אפרי דתאנה — דהיינו קוצר, וחדא אזמורה — דתולדה דקוצר, דקיימא לן שבת (עג,ב): זומר וצריך לעניס — תולדה דקוצר היא. משום הכי חייב שתים אף על גב דבבת אחת, הואיל ושמות מוחלקין — זה אב וזו תולדה, וגופין מוחלקין — דשני אילנות הן. דכוותה גבי קצר וקצר — דדייקינן: הא אב ואב פטור, כגון שקצר שתי גרוגרות בבת אחת. דהשתא לאו תרתין הוא דעבד, ובבת אחת עשאן — גופין ושמות מוחלקין נמי ליכא. אבל קצר וחזר וקצר, דתרתין מלאכות עבד בהעלם אחת — מחייב רבי אליעזר.

משנה אבר המדולדלת בבהמה — תלוש רובה ומעורה במקצת. מהו — שיטמא משום אבר מן החי כאילו נתלש לגמרי? דקיימא לן ב"העור והרוטב" (חולין קכח,ב) דאבר מן החי מטמא כנבלה. אבר — הנתלש מן האדם לגמרי מטמא כמת, בפרק "העור והרוטב" (שם קכט,ב) והמדולדלת, שדבוק קצת — טהור.

תוספות ישנים

אדם אבר המדולדל בו טהור — בפרק "העור והרוטב" [קכד,ב] יליף בהמה משרצים. ותימה: אדם מנלן דטהור?

אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: מַשְׁכַּחַת לָהּ בִּרְשִׁיעָא בַּר רְשִׁיעָא, שֶׁבָּא עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד שְׁתֵּי בָנוֹת, וְחָזַר וּבָא עַל אַחַת מֵהֶן וְהוֹלִיד בֵּן, וּבָא בְּנוֹ עַל אֲחוֹת אִמּוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁהִיא אֲחוֹת אָבִיו, דַּהֲוָה לֵיהּ רְשִׁיעָא בַּר רְשִׁיעָא.

ג תָּנוּ רַבָּנַן: "בָּא עָלֶיהָ, וְחָזַר וּבָא עָלֶיהָ, וְחָזַר וּבָא עָלֶיהָ — חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּבָא עַל חָמֵשׁ נָשָׁיו נִדּוֹת בְּבַת אַחַת — שֶׁהוּא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, הוֹאִיל וְהוּא גָּרַם לָהֶן. אָמַר רָבָא לְרַב נַחְמָן: מִי אָמְרִינַן הוֹאִיל וְהוּא גָּרַם לָהֶן? וְהָתַנְיָא: 'הוּא בְּהֶעְלֵם אַחַת וְהִיא בְּחָמֵשׁ הֶעְלֵמוֹת — הוּא אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, וְהִיא חַיֶּיבֶת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת! אֶלָּא אֵימָא: הוֹאִיל וְגוּפִין מוּחְלָקִין. אִיבַּעְיָא לְהוּ: קָצַר וְקָצַר מַה לִּי אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר? טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם — מִשּׁוּם דְּהוּא דַּעֲבַד תַּרְתֵּין, וְאַמְטוּל לְהָכִי אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אֲבָל קָצַר כִּגְרוֹגֶרֶת וְחָזַר וְקָצַר כִּגְרוֹגֶרֶת בְּהֶעְלֵם אַחַת, כֵּיוָן דְּאֶפְשָׁר לוֹ לְעָרֵב שְׁתֵּי גְרוֹגְרוֹת בְּבַת אַחַת — אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, מַאי? אֲמַר רַבָּה: טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם — מִשּׁוּם דַּעֲבַד תַּרְתֵּי, הָכָא נַמִּי — הָא עֲבַד תַּרְתֵּי. וְרַב יוֹסֵף אָמַר: טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם — דְּאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְעָרְבָן, אֲבָל אֶפְשָׁר לוֹ לְעָרְבָן — אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. אִיתִיבֵיהּ אַבַּיֵי לְרַבָּה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב עַל וַלְדֵי מְלָאכוֹת בִּמְקוֹם אָבוֹת מְלָאכוֹת; הָא אָב וְאָב בְּבַת אַחַת — פָּטוּר, וְאִי אָמְרַתְּ טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִשּׁוּם דְּקָעֲבַד תַּרְתֵּי, אַמַּאי פָּטוּר? אֲמַר מָר בְּרֵיהּ דְּרַבָּנַן, אֲנָא וְרַב נַחוּמִי בַּר זְכַרְיָה תַּרְגֵּימְנָא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן — בְּדָלִית הַמּוּדְלֵית עַל גַּבֵּי תְּאֵינָה וּקְצָצָן בְּבַת אַחַת, מִשּׁוּם הָכִי מְחַיֵּיב רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הוֹאִיל וְשֵׁמוֹת מוּחְלָקִין וְגוּפִין מוּחְלָקִין; דִּכְוָותָהּ קָצַר וְקָצַר הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ דְּמִיפַּטַר? כְּגוֹן שֶׁקָּצַר שְׁתֵּי גְרוֹגְרוֹת בְּבַת אַחַת, אֲבָל קָצַר כִּגְרוֹגֶרֶת וְחָזַר וְקָצַר כִּגְרוֹגֶרֶת — חַיָּיב.

ד משנה 'וְעוֹד שָׁאַל רַבִּי עֲקִיבָא: אֵבֶר הַמְּדוּלְדֶּלֶת בִּבְהֵמָה, מַהוּ? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ, אֲבָל שָׁמַעְנוּ: אֵבֶר הַמְּדוּלְדֶּלֶת בָּאָדָם שֶׁהוּא טָהוֹר, וְכָךְ הָיוּ

וכיצד ייתכן שתהא לו אחות שהיא גם אחות אביו וגם אחות אמו? **אמר רב אדא בר אהבה: משכחת לה** [מוצא אתה אותה] **ברשיעא בר רשיעא** [ברשע בן רשע], כיצד? כגון **שבא** אדם **על אמו והוליד** ממנה **שתי בנות, וחזר ובא** על אחת מהן מהבנות **והוליד** ממנה **בן, ובא בנו על אחות אמו, שהיא אחותו** מאביו, **שהיא** גם **אחות אביו, דהוה ליה** [שהרי הוא] **רשיעא בר רשיעא** [רשע בן רשע], שכשם שאביו הרשיע ובא על אמו — כך הוא מרשיע שבא על אחותו.

ג תנו רבנן [שנו חכמים]: **בא עליה** על אשה האסורה לו באיסור כרת, **וחזר ובא עליה, וחזר ובא עליה** בהעלם אחד — **חייב** חטאת **על כל אחת ואחת** מן הביאות, אלו **דברי ר' אליעזר. וחכמים אומרים: אינו חייב אלא** חטאת **אחת. ובכל זאת מודים חכמים לר' אליעזר, בבא על חמש נשיו נדות בבת אחת** (בהעלם אחד) — **שהוא חייב על כל אחת ואחת, הואיל והוא גרם להן,** לכל אחת מהן, להביא חטאת על שגגתה. **אמר רבא לרב נחמן: מי אמרינן** [האם אומרים אנו] משתמשים בנימוק "**הואיל והוא גרם להן**" כדי לחייבו בחטאת? **והתניא** [והרי שנויה ברייתא]: הבא על אשה אסורה לו, **הוא בהעלם אחת והיא בחמש העלמות,** שבכל פעם נודע לה האיסור וחזרה ושכחה — **הוא אינו חייב אלא אחת, והיא חייבת על כל אחת ואחת,** אף על פי שהוא גרם לה! **אלא אימא** [אמור]: טעם הדבר שחייב על כל אחת ואחת — **הואיל וגופין מוחלקין** הן. בעקבות דברי ר' אליעזר, שהבא על אשה וחזר ובא עליה — חייב חטאת על כל ביאה, גם אם היה זה בהעלם אחד, **איבעיא להו** [נשאלה להם ללומדים]: **קצר** תבואה בשבת בשיעור כגרוגרת (תאנה מיובשת), שהוא השיעור המחייב בחטאת, **וחזר וקצר,** והיה זה בהעלם אחד, **מה לי אמר ר' אליעזר?** מה דעתו? האם **טעמא** [טעמו] של **ר' אליעזר התם** [שם, בעריות] **משום דהוא דעבד תרתין** [שעשה שתים], שתי עבירות, **ואמטול להכי אמר** [ומשום כך הוא אומר] **שחייב על כל אחת ואחת, והכא נמי דעבד תרתין** [וכאן גם כן חייב שתים, שהרי עשה שתים]. **או דלמא טעמיה** [שמא טעמו] של **ר' אליעזר התם** [שם] **משום שאי אפשר לו לערבן לביאות זו בזו — אמטול להכי** [ודווקא משום כך] **אמר ר' אליעזר: חייב על כל אחת ואחת, אבל קצר כגרוגרת וחזר וקצר כגרוגרת בהעלם אחת, כיון שאפשר לו לערב,** שיכול לקצור **שתי גרוגרות בבת אחת — אינו חייב אלא אחת, מאי** [מה הדין]? **אמר רבה: טעמא** [טעמו] של **ר' אליעזר התם** [שם] בבא על אשה ביאות הרבה — **משום דעבד תרתי** [שעשה שתים], **הכא נמי הא עבד תרתי** [כאן גם כן, כשקצר וחזר וקצר, הרי עשה שתים]. **ורב יוסף אמר: טעמא** [טעמו] של **ר' אליעזר התם** [שם] שמחייב על כל ביאה — מפני **שאי אפשר לו לערבן, אבל אפשר לו לערבן,** וכגון בקצירה של גרוגרת ועוד

מסורת הש"ס

ה. ראה יבמות צב,א. תוספתא יבמות פי"א ד. וראה תוספתא סוטה פי"ב ד.

ו. תוספתא כריתות פי"א יח. ראה ירושלמי סנהדרין פי"ז ה"ה.

ז. תו"כ ויקרא ד, ב (כל המשנה). ילקי"ש תורה שם.

גרסות

שבא על אמו בכתה"י ובש"מ: **שבא אביו על אמו.**

ובא בנו על אחות אמו שהיא אחותו שהיא אחות אביו יש בכת"י: **וחזר הבן ובא על דודתו.**

והיא בחמש העלמות... והיא חייבת על כל אחת ואחת בש"מ מביא גרסה: **והן בחמש העלמות... והן חייבות על כל אחת ואחת** וראה רש"י.

משום דהוא דעבד תרתין בכת"מ ועוד: **משום דעבד תרתין.**

והכא נמי דעבד תרתין בכת"מ ועוד ובש"מ: **[ו]הכא נמי כיון דקצר כגרוגרת וחזר וקצר גרוגרת בהעלם אחד חייב על כל אחד ואחד דהא עבד תרתין.**

מר בריה דרבנן בכת"מ: **מר בריה דרבינא** ויש בכת"י: **מר בריה דרבנאי** ויש: **מר בריה דרבנא.**

היכי משכחת לה דמיפטר יש בכת"י: **היכי משכחת לה דלא מיחייב** ויש: **היכי משכחת לה דפטור.**

ועוד שאל במשניות: **ועוד שאלו** ובכת"מ: **ועוד שאלו.**

אבר המדולדלת במשניות: **באבר המדולדל** ויש בכת"י: **אבר המדולדל.**

גרוגרת — **אינו חייב אלא אחת. איתיביה** [הקשה לו] **אביי לרבה** ממה ששנינו בברייתא: **ר' אליעזר מחייב** חטאת נפרדת **על ולדי מלאכות במקום אבות מלאכות,** שאם עשה אב מלאכה בשוגג, ובאותו העלם עשה ולד של אותה מלאכה (וכגון שזרע תבואה והשקה את השדה) מביא שתי חטאות. ונדייק: **הא** [אבל] **אב ואב,** שחזר על אותו אב מלאכה עצמו **בבת אחת** (בהעלם אחד) — **פטור. ואי אמרת טעמא** [ואם אומר אתה כי טעמו] של **ר' אליעזר** שמחייב על שתי ביאות באשה אחת, הוא **משום דקעבד תרתי** [שעושה שתים], **אמאי** [מדוע] **פטור?** הלא עשה שתי פעולות איסור! **אמר מר בריה דרבנן, אנא** [אני] **ורב נחומי בר זכריה תרגימנא** [תרגמנו, הסברנו] את הדבר: **הכא במאי עסקינן** [כאן במה אנו עוסקים] שיתחייב שתי חטאות על אב ותולדה — **בדלית** (גפן מטפסת) **המודלית על גבי תאינה, וקצצן בבת אחת** (בהעלם אחד), את שריגי הגפן ואת התאנים, שחייב על התאנים משום אב מלאכה קוצר, ועל קציצת שריגי הגפן משום זמירה, שהיא תולדת קוצר, **משום הכי מחייב ר' אליעזר** שתי חטאות, **הואיל ושמות מוחלקין** הם (אב ותולדה) **וגם גופין מוחלקין** (גפן ותאנה). **דכוותה** [שכמוה] **קצר וחזר וקצר היכי משכחת לה דמיפטר** [כיצד מוצא אתה שהוא פטור], **וחייב** רק חטאת אחת? **כגון שקצר שתי גרוגרות בבת אחת,** שעשה מעשה אחד של איסור. **אבל קצר כגרוגרת וחזר וקצר כגרוגרת — חייב,** משום שעשה שתים.

ד משנה **ועוד שאל רבי עקיבא** את רבן גמליאל ור' יהושע באיטליס של עימאום: **אבר המדולדלת בבהמה,** שנחתך ומחובר במקצת לגופה, **מהו? האם** הוא מטמא כדין איבר מן החי? **אמרו לו: לא שמענו** מרבותינו תשובה לכך, **אבל שמענו** לגבי **אבר המדולדלת באדם שהוא טהור, וכך היו**

עיונים

משכחת לה ברשיעא בר רשיעא אף שמדובר כאן בשוגג הריהו קרוי כאן "רשע" על שלא נזהר והגיע לידי כך.

בא עליה וחזר ובא עליה וחזר ובא עליה לדעת ר' אליעזר אינו צריך לחזור ולבוא עליה כדי לחזור ולהתחייב, אלא כל כח וכח שבביאה אחת נחשב כמעשה נפרד לחיוב חטאת (לפי שהחיוב באיסורי ביאה הוא על ההנאה. רש"י יבמות לד,א). ומה שנאמר "וחזר ובא עליה" הוא משום דעת חכמים, שלדעתם אפילו במקרה זה חייב אחת על כולן, כיון שהיו בהעלם אחד (רא"ש, עפ"י יבמות שם).

בדלית המודלית על גבי תאינה וקצצן בבת אחת הפירוש בפנים הוא כרש"י. אמנם רבינו גרשום מפרש שבשניהם מדובר על קציצת הפירות, אלא שעל לקיטת הענבים חייב משום אב מלאכה, ואילו אריית התאנים הריהי תולדה. והדברים תלויים כנראה בהבנה שונה של דברי הגמרא במסכת שבת (עג,א) (ראה בהערות המהדיר לפירוש רבינו גרשום כאן).

אבר המדולדלת בבהמה וכו' הדיון האמור כאן אינו נוגע לענין איסור אכילה, אלא לענין טומאה, שדינו של איבר הפורש מן הבהמה בחייה הריהו כדין נבילה, שהיא אב הטומאה, ומטמאה במגע ובמשא (ראה הל' שאר אבות הטומאה לרמב"ם פ"א ה"א). וכן דינו של איבר שפרש מן האדם בחייו, שדינו כדין מת, ומטמא לא רק במגע ובמשא אלא גם באוהל (ראה הל' טומאת מת פ"ב ה"ג).

אורח ההלכה

בא עליה וחזר ובא עליה הבא על ערווה ביאות הרבה בהעלם אחת, אף על פי שהיו בין בעילה ובעילה ימים הרבה, הואיל ולא נודע לו בינתיים והרי היא גוף אחד — הרי הכל שגגה אחת, ואינו חייב אלא חטאת אחת. כחכמים. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ה ה"א).

הוא בהעלם אחת הבא על הערווה ביאות הרבה בהעלם אחת, ולנבעלת היתה ידיעה בין כל ביאה וביאה, שנמצאו הביאות אצלה בהעלמות הרבה — הוא מביא חטאת אחת, והיא מביאה חטאת על כל ביאה וביאה. וכן להיפך, אם היו לו ידיעות בינתיים והיא היתה בהעלם אחת — הוא מביא חטאות הרבה והיא מביאה חטאת אחת. כברייתא וכשיטת חכמים. (רמב"ם שם ה"ב).

אבר המדולדלת בבהמה אבר המדולדל בבהמה, אפילו אינו יכול לחיות ולהידבק בשאר הגוף — אינו מטמא כנבילה. כתשובת רבן גמליאל ורבי יהושע לרבי עקיבא. (רמב"ם ספר טהרה הלכות שאר אבות הטומאה פ"ב ה"ג וה"ה).

אבר המדולדלת באדם האיבר המדולדל באדם, אף על פי שאינו יכול לחזור ולחיות — טהור. כדברי רבן גמליאל ורבי יהושע לרבי עקיבא. (רמב"ם שם הלכות טומאת מת פ"ב ה"ו).

*טרייל"א מן הצרפתית העתיקה treile — גפן מודלית.

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com

מוכי שחין עושין בירושלים, שאם בגלל מחלתו היה לו איבר מדולדל הולך לו ערב פסח אצל הרופא, והרופא חותכו את האיבר מגופו, עד שמניח בו חיבור דק כשערה, ותוחבו את האיבר בסירא (קרץ) המחובר לקרקע או לכותל, וכשהחולה הולך נמשך האיבר ממנו וניתק, וכך הלה, מוכה השחין עושה פסחו בטהרה, שלא נטמא מחמת האיבר משנתלש, כדין הנוגע באיבר מן החי, וגם הרופא עושה פסחו, שלא נגע באיבר משנתלש. ומכל מקום בעודו מחובר ומדולדל — לא טימא האיבר את הנוגעים בו. ורואה אני שהדברים קל וחומר, שאם איבר המדולדל באדם, שטומאתו חמורה, אינו מטמא — קל וחומר איבר המדולדל בבהמה.

מוּכֵּי שְׁחִין עוֹשִׁין בִּירוּשָׁלַיִם: הוֹלֵךְ לוֹ עֶרֶב פֶּסַח אֵצֶל הָרוֹפֵא וְחוֹתְכוֹ, עַד שֶׁמַּנִּיחַ בּוֹ כְּשַׂעֲרָה, וְתוֹחֲבוֹ בְּסִירָא וְנִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ, וְהַלָּה עוֹשֶׂה פִּסְחוֹ וְהָרוֹפֵא עוֹשֶׂה פִּסְחוֹ; וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר.

א גמרא

תִּנַּן הָתָם: [א]הַמּוֹחֵק אֶת הַכְּרִישָׁה, וְהַסּוֹחֵט בְּשִׁעָרוֹ וּבִכְסוּתוֹ — מַשְׁקֶה שֶׁבְּתוֹכוֹ אֵינָם בְּ״כִי יוּתַּן״, וְהַיּוֹצְאִין מִמֶּנּוּ הֲרֵי הֵן בְּ״כִי יוּתַּן״. אָמַר שְׁמוּאֵל: וּכְרִישָׁה עַצְמָהּ הוּכְשְׁרָה, מַאי טַעְמָא? בְּשִׁעַת פְּרִישָׁה מִמֶּנּוּ הוּכְשְׁרָה. — וְהָתְנַן: עֶרֶב פֶּסַח הוֹלֵךְ לוֹ אֵצֶל כּוֹ׳, וְאִי אָמְרַתְּ בְּשִׁעַת פְּרִישָׁתָן הוּכְשַׁר — הָא אִיכָּא נַמִּי הַהוּא אֵבֶר הַמְּדוּלְדָּל, בְּשִׁעַת פְּרִישָׁתוֹ מֵאָדָם נְטַמְּיֵהּ לָאָדָם! — כִּדְקָאָמַר רַב יוֹסֵף: בְּנִיתָּזִין בְּכָל כֹּחָן, הָכָא נַמִּי בְּנִיתָּזִין בְּכָל כֹּחָן. וְהֵיכָא אִיתְּמַר דְּרַב יוֹסֵף? אַהָא: [ב]זַב וּטְמָא מֵת שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים, אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹחֲטִין זֶה אֶת זֶה, מַשְׁקִין הַיּוֹרְדִין מִצַּד הָעֶלְיוֹן לַצַּד הַתַּחְתּוֹן — טְהוֹרִים, שֶׁאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא שֶׁיָּצְאוּ מִכּוּלָּן; יָצְאוּ מִכּוּלָּן — הֲרֵי מַכְשִׁירִין, שֶׁאֵין נֶחֱשָׁבִין אֶלָּא לְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִגּוּפוֹ! אָמַר רַב יוֹסֵף: בְּנִיתָּזִין בְּכָל כֹּחָן.

ב משנה

[ג]וְעוֹד שְׁאָלוּ רַבִּי עֲקִיבָא: הַשּׁוֹחֵט חֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת, מַהוּ? חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אוֹ אַחַת עַל כּוּלָּן? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: [ד]שָׁמַעְתִּי, בָּאוֹכֵל מִזֶּבַח אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין בְּהֶעְלֵם אַחַת, שֶׁהוּא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם מְעִילָה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר.

מוכי שחין — אבריהן נופלין. וחותכו — לא משום טהרה, שקודם לכן נמי טהור. אלא שלא יהא מאוס ברגל באבר המדולדל. שמניח כשערה — ולא מותכו לגמרי, שלא יטמא אותו המותכו, שנוגע בו בשעת פריסה. ותוחבו לאבר בסירא — נקוב, המחובר לקרקע או לכותל. והוא החולה נמשך, ונתלש האבר מאליו. קל וחומר — מפרש בגמרא: אדם שמטמא מחייס, שמקבל טומאה מחייס [ואפילו הכי לא מטמא אבר המדולדל, קל וחומר בהמה שאינה מקבלת טומאה מחייס].

גמרא המוחק את הכרישה — כותש את הקפלוט שקורין *פור״ש. הסוחט מים שבשערו — כגון יולא מבית המרחץ ומסתפג באלונטית. משקין שבתוכו — שבתוך הכריסה, אינן ״בכי יותן״, דלא חשיבי מידי, הואיל ובלועין הן. והיוצאין הימנו הרי הן בכי יותן — אם נפלו על הארעים. וכרישה עצמה — לאחר שיצאו ממנו המשקין — הוכשרה, אף על פי שלא נגעה בהן אחר יציאתן. (מאי טעמא כו׳) ניטמייה לאדם — למוכי שחין. בניתזין בכל כוחן — שמשך עצמו בכח ונתלש בכח, וליכא נגיעה בשעת פריסה. אבל מי כריסה יוצאין בנחת, ולאחר שיצאו ממנה משוכין הן מיד, וקודם שיפלו לארץ נוגעין בה בשעת פריסה. זב או טמא מת שהיו מהלכין בדרך וירדו גשמים על בגדיהן אף על פי שסחטן — הזב בעצמו החליק כסותו כלפי מטה שיפלו המים, אותן המשקין היורדין בנגד מלמעלה למטה — טהורים, ואין מטמאין אדם הנוגע בהן, לפי שאינן משוכין הואיל ועומדין ליבלע בשפה התחתונה של בגד. יצאו מכולן הרי אלו מכשירין — אם נפלו על הארעים. וטהורין, שאינן מטמאין את הארעים אלא אם כן הזב נוגע בהן לאחר שיצאו מכולן. והא דכתיב בסיפא ״אלא לאחר שיצאו מגופו״ — לא גרסינן לה.

משנה חייב משום מעילה — על כל תמחוי, אם אכלן קודם זריקת דמים. קל וחומר — מפרש בגמרא.

תוספות

המוחק את הכרישה — פירש בקונטרס: כותש הקפלוט. וקשה: דאם כן פירות נינהו, ומי פירות אינן מכשירין! ועוד קשה, דקאמר: הסוחט בשערו אינו ״בכי יותן״ והיוצאין ממנו הרי הוא בכי יותן. ופירש הקונטרס: סחט בשערו אחר שיצא מבית המרחץ. ואם כן שבשערו אמאי אינו ״בכי יותן״? והלא תחלתו לרצון היה, ואמרינן (מכשירין פ״א מ״א): כל משקה שתחלתו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון! לכך פירש רבינו יצחק, דמיירי שירדו הגשמים עליהם, ולא היה לרצון עד שיצאו מהם.

והיוצאין ממנו לאחר שיצאו הרי זה בכי יותן — אף על גב דשלא ילקה הכותל אינו ״בכי יותן״ — התם משום דלא ניחא ליה דאתו. והכא נמי, אף על גב דלא ניחא ליה מעיקרא, מכל מקום כיון שהוא עצמו דוחקן להוציא מהם המים — אחשבינהו.

מצד העליון לצד התחתון טהורין — פירש בקונטרס: משום שסופה ליבלע בבגד. וקשה, שהרי במסכת נדה פרק האשה (סב,ב) קאמר: חרסין שבלעו משקים

תוספות ישנים

המוחק הכרישה — פירש רש״י: כותש. משמע דבעי למימר דבמי שתית הכרישה מיירי. ולא נהירא, דהא קיימא לן דמי פירות אין מכשירין, דלא מיקרי משקין! ופירש רבינו יצחק בן אשר: מוחק — שהחליקו באצבעו או בצפרניו להעביר מי גשמים שעליה, דומיא דסוחט בשערו ובכסותו.

בניתזין בכל כחן — בפרק ״העור והרוטב״ (חולין קכט,א) לא משני הכי כי פריך טומאת בית הסתרים היא. וצריך לומר דפלוגתא דאמוראי היא בפרק ״בהמה המקשה״ (שם עב,ב) דעולא ורבינא, והכא אליבא דרבינא.

מסורת הש״ס

א. משנה מכשירין פ״א מ״ה (בשם ר׳ יוסי). תוספתא מכשירין פ״א ה (בשינוי).

ב. תוספתא שם (בשינויים).

ג. תו״כ ויקרא ד, ב (כל המשנה בשינוי קל). ילקו״ש תורה תשד.

ד. ראה שבת עא,א. כריתות ד,ב. יב,ב.

גרסות

עושין בירושלים במשניות: **בירושלים עושין** ויש בכת״י: **שבירושלים עושין.**

ערב פסח יש בכת״י: **ערב פסחים.**

עד שמניח בו במשניות: **עד שהוא מניח בו.**

כשערה יש בכת״י: **כסערה** ובמשניות: **כשעורה.**

ונמשך ממנו במשניות: **והוא נמשך ממנו.**

והרופא עושה פסחו במשניות שבדפו״י חסרות מילים אלו.

תנן התם יש בכת״י: **תנו רבנן.**

המוחק במשנה מכשירין (פ״א מ״ה): **הממחק.**

משקה שבתוכו אינם בכת״י מ: **משקין שבתוכן אינן.**

בשעת פרישה ממנו הוכשרה בכת״י מ ועוד: **משעת פרישתן ממנו הכשירוה** ויש בכת״י: **בשעת פרישתן ממנה הוכשרה.**

הא איכא נמי ההוא אבר המדולדל בכת״י מ ועוד: **הכא נמי אותו אבר המדולדל.**

בכל כחן בחלק מכתה״י: **בעל כרחן** וכן להלן.

אהא זב וטמא יש בכת״י: **אהא דתניא זב וטמא.**

שהיו מהלכים יש בכת״י ובש״מ: **שהיו מהלכין בדרך.**

אף על פי שסוחטין זה את זה בכת״י מ ועוד: **אע״פ שסוחטין משקין** וכן הגיהו בדפוסים החדשים.

שאין מחשבין יש בכת״י: **שאין נחשבין.**

אלא שיצאו מכולן בכתה״י: **אלא לאחר שיצאו מכולן.**

הרי מכשירין בכתה״י: **הרי אלו מכשירין וטהורין.**

שאין נחשבין אלא לאחר שיצאו מגופו יש בכת״י: **שאין נחשבין אלא לאחר שיצאו מגופן** ויש בכת״י כבמקבילה: **שאין נחשבין אלא לאחר יציאתן** ובכת״מ ועוד חסר קטע זה, וכן הגיהו בדפוסים החדשים.

ועוד שאלו במשניות: **ועוד שאלן** ובש״מ: **ועוד שאל.**

בהעלם אחת במשניות: **בהעלם אחד.**

מהו יש בכת״י: **מהוא** ובדפו״י: **מה הוא.**

חייב על כל אחת ואחת או אחת על כולן במשניות: **חייב אחת על כולן או אחת על כל אחת ואחת.**

העולם

מוכי שחין (אבר המדולדל)

השם ״שחין״ מהווה שם כולל למחלות שונות, בין אם מחלות עור, ובין אם מחלות אחרות הבאות לידי ביטוי גם בתופעות שונות על גבי העור.

ייתכן כי כאן הכוונה למחלת הנסן, או: Leprosy, הקרויה בטעות צרעת. זו היא מחלה זיהומית הבאה לידי ביטוי בתופעות שונות על גבי העור, אך גם תוקפת את מעטפות סיבי העצבים הפריפריים, וגורמת להרס תאי העצבים. עקב כך נעלמות תחושות הקור החום והכאב, וכך עלול האדם (כסיבוך משני של המחלה) להיחשף לפגיעות שונות, חתכים, כוויות וכדומה, הפוגעות ברקמות עמוקות, עצמות ומפרקים. זיהום קשה וממושך יכול להסתיים בSpontaneous amputation — כריתה עצמונית (הנעשית מאליה) של חלקי איברים, מצב שאולי מתואר בביטוי ״אבר מדולדל״ במשנה.

סירא

הסירה המקראית מזוהה בימינו עם הסירה הקוצנית (Sarcopotrrium spinosum) ממשפחת הוורדניים (Rosidae). צמח זה הוא שיח נמוך (60—30 ס״מ) סבוך וקוצני, הנפוץ מאוד באיזורי הארץ ההרריים צפונה לבאר שבע, והוא מכסה שטחים נרחבים בשולי החורשים או במקומות בהם נכרת החורש. לצמח עלים מנוצים בעלי עלעלים משוננים. יש לו פרחים זעירים ופירות בצבע אדמדם.

כרישה

ראה עמ׳ 81.

***פור״ש** צ״ל: פורלי״ש, מן הצרפתית העתיקה porelz — כרישה.

עיונים

וחותכו טעם החיתוך אינו משום טומאה, שהרי אין האיבר המדולדל מטמא עד שייתלש, אלא כדי שלא יהיה מאוס ברגל בגלל האיבר המדולדל (רש״י, רבינו גרשום, ר״ע מברטנורא). ויש שהקשו: אם כן, מדוע דווקא בערב פסח היו עושים כן? והסבירו שדווקא בערב פסח חששו שמא יפול האיבר מעצמו וייטמא בו באוהל או במגע, ולא יוכלו לעשות את הפסח, שעונשו כרת (ערוך לנר). ואמנם יש שהסביר את הצורך בחיתוך במה שהוצרכו לטבול מטומאתם כדי לעשות את הפסח, והרי איבר המדולדל חוצץ בטבילה (רש״ש).

והלה עושה פסחו והרופא עושה פסחו יש שהעיר שאף שהסירא עצמה אינה מקבלת טומאה (שהרי אינה מאכל ואינה כלי) מכל מקום אין הרופא יכול לאחוז בה ולמשוך את האיבר המדולדל, משום שלאחר שיינתק האיבר המדולדל הריהו מטמא אותו, שאיבר מן החי מטמא במשא (תפארת ישראל).

שהדברים קל וחומר לפני הראשונים (ראה רש״י ורבינו גרשום) נתפרש הקל וחומר בגמרא: ומה אדם שמטמא מחיים, וכגון זב שדבר הפורש מגופו מטמא, מכל מקום איבר המדולדל שבו טהור, בהמה שאין גופה מטמאת מחיים (אלא רק לאחר מותה, כנבילה) אינו דין שאיבר המדולדל שלה טהור? ויש שהסביר שהקל וחומר הוא מטומאת איבר מן החי עצמו, שאיבר מן החי של אדם מטמא כמת באוהל, והנטמא ממנו טמא שבעה ימים וצריך הזאה באפר פרה בשלישי ושביעי, וכהן מוזהר עליו ונזיר מגלח עליו, ואילו איבר מן החי של בהמה דינו כנבילה, שטומאתה פחותה (רש״ש).

המוחק את הכרישה רש״י פירש שכותש את הכרישה (מעין ירק), וכך יוצאים ממנה המים. ובתוס׳ התקשו בפירוש זה, שאם כן מדובר במי פירות, ואלו אינם משבעה משקים המכשירים לקבלת טומאה. ואכן מפרשים אחרים פירשו (ויש שהסבירו כן בדעת רש״י, ראה ערוך לנר) כי מדובר במי גשמים שירדו על הכרישה, והוא מקנח אותם מעליה (פיה״מ לרמב״ם), או שדוחק ידו בכח עליה כדי הוציא את המים הספוגים בה (ערוך ערך מחק, ר״ש משאנץ).

משקה שבתוכו אינם בכי יותן טעם הדבר לדעת רש״י, כיון שהם בלועים בשיער ובבגד — אינם חשובים ולכן אינם מכשירים. אבל מפרשים אחרים פירשו כי טעם הדבר הוא — מפני שמתחילה לא באו מי הגשמים לרצון על הכרישה (וכן על השיער והבגד), ואין המים נחשבים משקה להכשיר אלא אם באו לרצון. ומכל מקום, המשקים היוצאים ממנו, כיון שהוא עתה רוצה להוציאם ומתעסק בכך — הריהו מחשיבם, ולכן הם מכשירים (תוס׳).

השוחט חמישה זבחים בחוץ בהעלם אחת מהו שאלו המפרשים: והלא מוסכם על הכל במשנה שבעמוד הקודם, שהבא על חמש נשיו נדות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת! יש שהסבירו כי השאלה היתה האם רק לגבי בני אדם שהם חשובים אומרים כן, או גם לגבי בהמות (פירוש הראב״ד לתו״כ). ובתוס׳ ישנים כתבו (עפ״י המשנה להלן טז,ב) שבנדה יש שתי אזהרות, שהוא מוזהר עליהן והן עליו, ואולי משום שיש חיוב על כל אחת מן הנשים — גם הוא חייב, אבל בשוחט בחוץ או אוכל נותר — האיסור הוא עליו בלבד, ואין הבדל אם היה אוכל חמש חתיכות מבהמה אחת או מחמש בהמות (ראה קרבן אהרן).

אורח ההלכה

המוחק את הכרישה הממחק את הכרישה להסיר המים שעליה, והסוחט שערו בכסותו — המים היוצאים מהם תלושים מרצון הם, ומכשירים אוכלים לקבלת טומאה, והמים הנשארים אינם תלושים ברצון, מפני שרצונו שיצאו המים מכולם. וכרישה עצמה הוכשרה לקבל טומאה, שהמים בפרישתם מכשירים אותה. ואם ניתק המים מעליה בכל כוחו לא הוכשרה. כמשנה מסכת מכשירין (פ״א מ״ה) וכדברי שמואל. (רמב״ם ספר טהרה הלכות טומאת אוכלין פי״ג הי״ד).

זב וטמא מת מי שירדו עליו גשמים (אפילו היה אב הטומאה), המים שעליו אף על פי שירדו מצד העליון לתחתון — טהורים, ואינם מכשירים, שהרי אינם תלושים עליו לרצונו. והוא שינתקם מעליו בכל כחו, אבל אם היו שותתים ויורדים בשעת פרישתם — מיטמאים. כברייתא וכהסברו של רב יוסף. וראה בהשגות הראב״ד. (רמב״ם שם פי״ב ה״ו).

השוחט חמשה זבחים בחוץ בהעלם אחד וכו׳ האוכל נותר האוכל נותר מחמישה זבחים בהעלם אחת, אף על פי שאכלם בחמישה תמחויים, ואכל כזית מכל זבח — אינו חייב אלא חטאת אחת, שכולם שם אחד הם, והתמחויים אינם מחלקים, וגם גופי הזבחים אינן מחלקים, שדין האוכל בשר מזבחים רבים כדין האוכל מזבח אחד. וכן השוחט חמישה זבחים בחוץ בהעלם אחת — אינו חייב אלא חטאת אחת. כרבי עקיבא, שהלכה כמותו מחבירו (ר״י קורקוס). ואף אם נאמר שר׳ יהושע רבו, ואין הלכה כתלמיד מרבו, הרי השיב על דבריו ושתק (כס״מ). (רמב״ם ספר קרבנות הלכות שגגות פ״ו ה״ב).

חמשה תמחויין במעילה האוכל מדבר שמועלים בו בחמישה תמחויים בהעלם אחד, אף על פי שהוא מזבח אחד, אם יש בכל אכילה ואכילה שווה פרוטה — חייב אשם על כל אחד ואחד, שהתמחויים מחלקים במעילה והרי הם כמינים הרבה. ואף על פי שאין מוחלקים בחיוב הכריתות, חומרה יתירה יש במעילה, שהרי עשה בה המהנה כנהנה, ומצטרפת לזמן מרובה, ושליח שעשה שליחותו — חייב המשלח, מה שאין דברים אלו בשאר האיסורים. (רמב״ם שם פי״ט ה״ט).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא״ל info@hashefa.com

אם הלכה — שקבלת מרבך, שחייב על כל אחד מן הזבחים — נקבלנה ממך. ואם לדין — שאתה למד אותה מקל וחומר ממעילה — יש תשובה. המאכיל כאוכל — שאם נתן אוכל הקדש לחבירו — חייב כאילו אכלה הוא עצמו, דקיימא לן: המוציא הקדש לחולין הוא מעל, ולא מי שניתן לו. והמהנה כנהנה — במידי דלאו בר אכילה. צירף את המעילה לזמן מרובה — שאם נהנה היום בחצי פרוטה, ומכאן עד שלש שנים חצי פרוטה — מצטרפות לקרבן. ולקמן בפרק "שפך אכל חלב" (כריתות יח,ב) מפיק לה מ"תמעול מעל" — ריבה.

גמרא מאי קשיא ליה לרבי שמעון — מה ראייה לשותט בחוץ מאוכל זבח לפני זריקה. לא הודע — שהיו חמש חתיכות נותר וחמש חתיכות כשרות לפניו, ואין ידוע איזו אכל, אם החמש של נותר אם החמש כשרות. בחמש העלמות — ומזבח אחד אכל נותר — חייב חמש משום נותר, דהעלמות מחלקין. מחמשה זבחים — אכל נותר בהעלם אחד — חייב חמש, הואיל וגופים מוחלקין. רבי יוסי ורבי אליעזר סברא להו כרבי עקיבא דמתניתין דרבי שמעון. אבל אכל חמש חתיכות כו' — אתאן לתנא קמא, דאיירי רישא בחמש חתיכות נותר מזבח אחד. והכי קאמר: לגבי מעילה מודינא דממחויין מחלקין. לפני זריקת דמים — שייכא מעילה. אבל מזרק הדם דהיתה לה שעת היתר לכהנים — שוב אין בו מעילה, וכן מפורש במנחות בפרק "התכלת" (מז,ב).

תוספות

טמאים ונפלו לאויר התנור, כי הוסק התנור — טמא מפני שהמשקין יוצאין, ואף על פי שלאחר היסק יחזרו ויבלעו החרסין! אלא יש לפרש: משום דהוי שלא לרצון כל זמן שהם על בגדיו, כמו במשקין שבכרישה.

ואת המהנה כנהנה — והוא הדין דמצי למימר: הנהנה כאוכל, מה שאין כן בנותר. אלא אגב דנקט "מאכיל כאוכל" — קאמר "מהנה כנהנה".

תוספות ישנים

האוכל נותר מחמשה זבחים כו' — לא דמי לבא על חמש נשיו בהעלם אחת דחייב על כל אחת ואחת לדברי הכל. דהנהו יש בהו שתי אזהרות, שהוא מוזהר עליה והיא עליו כדלקמן.

צירף את המעילה כו' — הכי נמי הוה מצי למימר: מאי קא מיבעיא ליה כו', מאחר דרבי עקיבא פריך אמילתיה פשיטא דקבלה.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: לֹא כָּךְ שְׁאָלוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אֶלָּא בָּאוֹכֵל נוֹתָר מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת, מַהוּ? חַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, אוֹ חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שָׁמַעְתִּי בָּאוֹכֵל מִזֶּבַח אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין בְּהֶעְלֵם אַחַת, שֶׁהוּא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם מְעִילָה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: [ה]אִם הֲלָכָה — נְקַבֵּל, אִם לַדִּין — יֵשׁ תְּשׁוּבָה. אָמַר לוֹ: הָשֵׁב. אָמַר: וְלֹא, אִם אָמַרְתָּ בַּמְּעִילָה — שֶׁעָשָׂה בָהּ אֶת הַמַּאֲכִיל כָּאוֹכֵל וְאֶת הַמְהַנֶּה כַּנֶּהֱנֶה, צֵירֵף אֶת הַמְּעִילָה לִזְמַן מְרוּבֶּה, תֹּאמַר בַּנּוֹתָר שֶׁאֵין בּוֹ אַחַת מֵאֵלּוּ?

ג גמרא מַאי קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן? — הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: [ו]מָה רְאָיָה לַשּׁוֹחֵט מֵאוֹכֵל? מַה לָּאוֹכֵל שֶׁכֵּן נֶהֱנֶה! אֶלָּא כָּךְ שְׁאָלוֹ: הָאוֹכֵל נוֹתָר מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת, מַהוּ? חַיָּיב בְּכָל אַחַת וְאַחַת, אוֹ אַחַת עַל כּוּלָּן? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: שָׁמַעְתִּי, בָּאוֹכֵל מִזֶּבַח אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין בְּהֶעְלֵם אַחַת, שֶׁחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם מְעִילָה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר: מַה מִּזֶּבַח אֶחָד שֶׁאֵין גּוּפִין מוּחְלָקִין — חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם תַּמְחוּיִין מוּחְלָקִין, חֲמִשָּׁה זְבָחִים דְּגוּפִין מוּחְלָקִין — לֹא כָּל שֶׁכֵּן?

ד "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: לֹא כָּךְ שְׁאָלוֹ, אֶלָּא בָּאוֹכֵל מִזֶּבַח אֶחָד נוֹתָר מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת, מַהוּ? חַיָּיב אַחַת עַל כּוּלָּן, אוֹ חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת? אָמְרוּ לוֹ: לֹא שָׁמַעְנוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שָׁמַעְתִּי בָּאוֹכֵל מִזֶּבַח אֶחָד בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין, שֶׁהוּא חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם מְעִילָה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַדְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִם הֲלָכָה נְקַבֵּל" כו'. קִיבְּלָהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְהָא תְּשׁוּבָה מִרַּבִּי עֲקִיבָא אוֹ לָא? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: [ז]אָכַל חָמֵשׁ חֲתִיכוֹת נוֹתָר מִזֶּבַח אֶחָד בְּהֶעְלֵם אַחַת בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין — אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, וְעַל לֹא הוֹדַע שֶׁלָּהֶן — אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא אָשָׁם תָּלוּי אַחַת. מֵחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין בְּחָמֵשׁ הֶעְלֵמוֹת — מֵבִיא חַטָּאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְעַל לֹא הוֹדַע שֶׁלָּהֶן — מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת — חַיָּיב; רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִילוּ אָכַל חָמֵשׁ חֲתִיכוֹת מֵחֲמִשָּׁה זְבָחִים בְּהֶעְלֵם אַחַת — אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, וְעַל סְפֵיקָן — אֵין מֵבִיא אֶלָּא אָשָׁם תָּלוּי אַחַת. [ח]כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שֶׁחֲלוּקִין בְּחַטָּאוֹת — חֲלוּקִין בַּאֲשָׁמוֹת. אָכַל חָמֵשׁ חֲתִיכוֹת בַּחֲמִשָּׁה תַּמְחוּיִין מִזֶּבַח אֶחָד לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, אֲפִילוּ בְּהֶעְלֵם אַחַת — חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת מִשּׁוּם מְעִילָה.

אמר ר' שמעון: לא כך שאלו ר' עקיבא, על השוחט חמישה זבחים בחוץ, אלא באוכל נותר מחמשה זבחים בהעלם אחת, מהו, האם חייב אחת על כולן או חייב על כל אחת ואחת? אמרו לו: לא שמענו. אמר ר' יהושע: שמעתי באוכל מזבח אחד בחמשה תמחויין בהעלם אחת, שהוא חייב על כל אחת ואחת משום מעילה, ורואה אני שהדברים קל וחומר. אמר לו ר' עקיבא: אם הלכה מקובלת היא, בענין האוכל נותר מחמישה זבחים — נקבל, אבל אם לדין, שאתה סבור כן מתוך הקל וחומר ממעילה — יש על כך תשובה. אמר לו: השב. אמר: ולא, אין זה קל וחומר, אם אמרת כן במעילה, שיש בה צדדים של חומרה — שעשה בה את המאכיל כאוכל, שהנותן לחבירו בשר קודש לאכול חייב קרבן מעילה כאילו אכלו בעצמו, ואת המהנה את חבירו משל הקדש (בדבר שאינו בר אכילה) כאילו נהנה בעצמו, וכן צירף את המעילה לזמן מרובה, שאפילו נהנה היום בכחצי פרוטה ולמחר בכחצי פרוטה — חייב על כך קרבן מעילה, תאמר בנותר שאין בו אחת מאלו?

ג גמרא ושואלים: מאי קשיא ליה [מה היה קשה לו] לר' שמעון, שלדעתו לא שאל ר' עקיבא על השוחט חמישה זבחים בחוץ, אלא על האוכל נותר מחמישה זבחים? ומשיבים: הכי קא קשיא ליה [כך קשה לו]: והרי ר' יהושע הביא לו ראיה מן האוכל, ואם בשוחט שאל ר' עקיבא מה ראיה לשוחט מאוכל? מה לאוכל שכן נהנה! אלא כך שאלו: האוכל נותר מחמשה זבחים בהעלם אחת, מהו? חייב בכל אחת ואחת או אחת על כולן? אמרו לו: לא שמענו. ועל כך אמר ר' יהושע: שמעתי באוכל מזבח אחד מחמשה תמחויין בהעלם אחת, שחייב על כל אחת ואחת משום מעילה, ורואה אני שהדברים קל וחומר: מה האוכל מזבח אחד למרות שאין שם גופין מוחלקין — חייב על כל אחת ואחת משום שאכל בתמחויין מוחלקין, השוחט חמשה זבחים שגופין מוחלקין הם — לא כל שכן שיהא חייב על כל אחד ואחד?

ד שנינו במשנה: אמר ר' שמעון: לא כך שאלו, אלא באוכל מזבח אחד נותר מחמשה זבחים בהעלם אחת, מהו? חייב אחת על כולן או חייב על כל אחת ואחת? אמרו לו: לא שמענו; ר' יהושע אומר: שמעתי באוכל מזבח אחד בחמשה תמחויין, שהוא חייב על כל אחת ואחת משום מעילה, ורואה אני שהדברים קל וחומר. אמר לו ר' עקיבא: אם הלכה נקבל אם לדין יש תשובה כו'. ושואלים: האם קיבלה ר' יהושע להא תשובה [לתשובה זו] מר' עקיבא או לא? ומציעים, תא שמע [בוא ושמע] ממה דתניא [ששנויה ברייתא]: אכל חמש חתיכות נותר מזבח אחד בהעלם אחת בחמשה תמחויין — אינו מביא אלא חטאת אחת, ועל לא הודע שלהן, כלומר, אם היה לו ספק אם היה זה נותר — אינו מביא אלא אשם תלוי אחת. אכל נותר מזבח אחד מחמשה תמחויין, אבל לא בהעלם אחד, אלא בחמש העלמות, שאכל מתמחוי אחד ונודע לו חטאו, ושוב שכח ואכל מתמחוי אחר — מביא חטאת על כל אחת ואחת, ועל לא הודע שלהן — מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. אכל חמש חתיכות נותר מחמשה זבחים שונים בהעלם אחת — חייב חטאת על כל אחת ואחת, שאכל מגופים חלוקים. ר' יוסי בר' יהודה אומר: אפילו אכל חמש חתיכות נותר מחמשה זבחים בהעלם אחת — אינו מביא אלא חטאת אחת, שאין גופים מחלקים באיסור אחד בהעלם אחד, ועל ספיקן — אין מביא אלא אשם תלוי אחת. כללו של דבר: כל שחלוקין בחטאות — חלוקין באשמות. עד כאן בדין האוכל נותר. אבל אכל חמש חתיכות בחמשה תמחויין מזבח אחד לפני זריקת דמים על המזבח, קודם שהותר הבשר באכילה, אפילו אכלן בהעלם אחת — חייב על כל אחת ואחת משום מעילה.

מסורת הש"ס

ה. (הביטוי) יבמות עו,ב. ירושלמי יבמות פ"ח ה"ג. תו"כ שם. ספרי דברים כג, ט. מדרש תנאים לדברים כג, ח.

ו. תו"כ ויקרא ד, ב. ועיין תוספתא כריתות פ"א כב.

ז. תוספתא כריתות פ"ד א (בשינויים).

ח. כריתות ח,ב. יח,ב.

גרסות

אמר רבי שמעון — שהדברים קל וחומר בכתי"מ חסר קטע זה.

לא כך שאלו במשניות: **לא כך שאלן** ובש"מ: **לא כך שאל.**

או חייב על כל אחת ואחת במשניות: **או אחת על כל אחת ואחת.**

אמר לו רבי עקיבא במשניות: **אמר רבי עקיבא.**

ולא אם אמרת במשניות ובש"מ: **לא אם אמרת.**

מאי קשיא ליה לרבי שמעון הכי קא קשיא ליה בש"מ: בכתה"י: **מאי קשיא ליה.**

אלא כך שאלו ברוב כתה"י ובש"מ: **אלא כך שאלן.**

מחמשה תמחויין יש בכת"י ובש"מ: **בחמשה תמחויין.**

משום תמחויין מוחלקין בכתי"מ חסר משפט זה ויש בכת"י ובש"מ: **משום דתמחויין מוחלקין.**

אמר רבי שמעון — שהדברים קל וחומר.

מחמשה תמחויין בחמש העלמות בכתי"מ ועוד ובש"מ: **בחמש העלמות** וכן נראה מרש"י.

ועל לא הודע שלהן מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. מחמשה זבחים בהעלם אחת חייב בחלק מכתה"י: **מחמשה זבחים מביא חטאת על כל אחת ואחת ועל לא הודע שלהן מביא שם תלוי על כל אחת ואחת** וכעין זה בש"מ.

מחמשה זבחים בהעלם אחת חייב בדפוסים החדשים הוסיפו: **על כל אחת ואחת** ובחלק מכתה"י: **מחמשה זבחים בהעלם אחת מביא חטאת על כל אחת ואחת** ובכתי"מ קטע זה חסר.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר בכתה"י ובש"מ: **ר' יוסי בר' יהודה ור' אלעזר בר' שמעון אומרים.**

אכל חמש חתיכות בכתי"מ ועוד: **אבל אכל חמש חתיכות** וכן ברש"י.

עיונים

אם הלכה נקבל כלומר, אם היתה זו הלכה מקובלת בידך הייתי מקבל, ואולם אתה אומר שלא שמעת הלכה מפורשת בענין זה, אלא מן הדין אתה אומר כן, ועל כך יש תשובה (רד"ל).

תאמר בנותר שאין בו אחת מאלו לאו דווקא בנותר, אלא בשאר איסורים גם כן, שרק האוכל את האיסור חייב חטאת ולא המאכיל, וכן הנהנה ולא המהנה, וכן אין האכילות מצטרפות אלא אם אכל כשיעור כזית בתוך כדי אכילת פרס (לעיל יב,ב). וראה באורח ההלכה, שהרמב"ם הוסיף עוד חומרה, שבמעילה מחייב מעשהו של השליח את המשלח, ובכל התורה אין שליח לדבר עבירה.

מה לאוכל שכן נהנה ומשום ההנאה המחודשת שיש לו בכל תמחוי ותמחוי יש לחלק בין האכילות השונות (קרבן אהרן. והוא מובן עפ"י המובא להלן טז,א ש"חמישה תמחויים" מובנו חמישה סוגי בישול שונים). מה שאין כן השוחט חמישה זבחים, הואיל ובהעלם אחד מדובר — אין כאן אלא שגגה אחת לחייב עליה חטאת. אבל אם היתה שאלתו של ר' עקיבא באכילה של נותר מחמישה זבחים — מובנת ההשוואה לאכילה מחמישה תמחויים, שהרי טעמה של בהמה זו אינו דומה לשל האחרת (ש"מ).

תא שמע דתניא וכו' ברייתא זו, יש בה אוסף של הלכות שלבאורה אינן הולכות כולן באותה שיטה. ההלכה הראשונה, שאם אכל נותר מזבח אחד בחמישה תמחויין מביא חטאת אחת, מתאימה לשיטת ר' עקיבא, הסבור שעל נותר מחמישה זבחים שונים אינו חייב אלא חטאת אחת, לפי שאין גופים מחלקים, ולשיטתו, כל שכן שאין תמחויים מחלקים אם היה זה מזבח אחד. ההלכה השניה, שאם אכל נותר מחמישה תמחויים ובחמש העלמות, מוסכמת על הכל.

ואילו ההלכה השלישית, שאם אכל נותר מחמישה זבחים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, הריהי כשיטת ר' יהושע במשנה, שלמד מקל וחומר ממעילה (ואילו ר' יוסי בר' יהודה שאינו מחייב אלא אחת, הולך כשיטת ר' עקיבא). והגמרא מנסה באמצעות הסבר הברייתא לפי שיטה אחת, להוכיח שר' יהושע חזר בו.

אכל חמש חתיכות בחמשה תמחויין וכו' הוא המשך דברי התנא הראשון, שאמר בהלכה הראשונה בברייתא זו, שהאוכל נותר מזבח אחד בחמישה תמחויים בהעלם אחד אינו מביא אלא חטאת אחת. ועל כך הוא ממשיך: אבל לענין מעילה אין הדין כן, אלא אפילו אם היה זה בהעלם אחד — חייב חמישה קרבנות של מעילה (רש"י).

אורח ההלכה

כל שחלוקין בחטאות כל דבר שחייבים על ודאו חטאת קבועה אחת — חייבים על לא הודע שלו אשם תלוי אחד, וכל דבר שחייבים על ודאו חטאות הרבה — חייבים על לא הודע שלו אשמות תלויים הרבה כמנין החטאות. כיצד? כשם שאם אכל חלב ודם ונותר ופיגול בהעלם אחת חייב ארבע חטאות, כך אם נסתפק לו אם אכלם או אכל חתיכות של היתר שהיו עמהם — מביא ארבעה אשמות תלויים. וכן אם נסתפק לו אם האישה שבא עליה היא אשתו, או פלונית שהיא ערווה — ייתכן שיתחייב שמונה אשמות תלויים. כברייתא לעיל (ח,ב). (רמב"ם ספר קרבנות הלכות שגגות פ"ח ה"ו).

שפע למד את עמי www.hashefa.co.il © כל הזכויות שמורות. להסדרת אישור שימוש בתכנים נא לפנות לדוא"ל info@hashefa.com